

сурсів охорони здоров'я / В.М. Лехан, В.В. Загородній, Д.М. Джафарова // Стратегічні напрямки охорони здоров'я в Україні. – К. : Сфера, 2001. – С. 58–79.

6. Мамонова В. Створення організаційних засад розвитку підприємництва у сфері охорони здоров'я / В. Мамонова, О. Галацян // Управління сучасним містом. – К. : УАДУ, 2003. – № 1–3 (9). – С. 97–103.

УДК 351.777.81

ВЗАЄМОДІЯ СТРАТЕГІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ ЯК ПРЕДМЕТ МОДЕЛЮВАННЯ СЦЕНАРІЮ РОЗВИТКУ МІСТА

Кокіц О.П.

кандидат наук з державного управління

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України

Annotation

The notion of strategic subject and interrelation of strategic subjects as key media of citizens' local interests are described, peculiarities of urban commune as self-reflexive system is shown, relevance of usage of strategic subjects interaction mechanism for city development scenario modelling.

Анотація

Розкрито зміст поняття “стратегічний суб'єкт”, механізм взаємодії стратегічних суб'єктів як ключових носіїв місцевих інтересів громади. Показано особливості функціонування громади міста як саморефлексивної системи. Доведено доцільність використання механізму взаємодії стратегічних суб'єктів для моделювання сценарію розвитку міста.

Ключові слова

Стратегія, стратегічні суб'єкти, саморефлексія, місцеві інтереси, сценарій розвитку.

I. Вступ

Думка про те, що місто має бути об'єктом системних досліджень, не є новою. Основоположник загальної теорії систем Л. фон Берталанфі називав планування міста проблемою, для вирішення якої необхідне використання системного підходу [25, с. 58]. До цього часу системні уявлення про місто й механізми його розвитку перебувають у стадії активного становлення та переосмислення набутого наукового досвіду [1; 7; 21; 27]. На разі у вітчизняному управлінському середовищі превалює політико-правове вивчення [22] і переосмислення міста як елемента адміністративно-територіального устрою держави [26], окремої ланки територіальної організації влади в Україні з відповідним інституціональним оформленням механізму місцевого самоврядування [5; 10; 13; 14]. Домінуючим в аналізі, прогнозуванні та програмуванні соціально-економічного розвитку залишаються класичні підходи на основі правил декомпозиції ресурсів міського господарства, перш за все демографічних,

природно-ландшафтних, територіально-містобудівних, містоутворюючих та містообслуговуючих систем діяльності, місцевих фінансів тощо [6; 8; 19; 23; 25]. Поза увагою залишається проблема цілісного розгляду системи стратегічних суб'єктів, що володіють ресурсами, релевантними обраному напрямку розвитку громади.

II. Постановка завдання

З огляду на розглядувану проблему метою статті є розкриття змісту поняття “стратегічний суб'єкт”; зв'язку з ресурсами й потенціалом розвитку міста; особливостей механізму їх взаємодії на теренах міста; підходу щодо моделювання механізму взаємодії стратегічних суб'єктів як базових елементів управління стратегією розвитку міської громади.

III. Результати

З точки зору соціологічних підходів [2; 3; 4; 7; 11; 20], місто розглядається як публічно-правова одиниця, що поєднує в собі різномасштабні суспільні агрегати для виконання вищих соціальних функцій на основі самовідновлення. Носієм закономірностей динаміки розвитку міста виступає місцеве співтовариство – міська громада. Конструюючи теоретичну модель, слід мати на увазі, що міська громада – це складна “кумулятивна” форма суспільної організації, сукупність людей (місцевих жителів) асоційованих на публічних засадах у межах певної території та об'єднана різноплановими ознаками системного характеру – демографічними, територіальними, правовими, політичними, майновими (економічними), професійними, мовними, релігійними зв'язками тощо. Джерелом розвитку спільноти виступає боротьба різних соціальних груп у межах міста за монополізацію економічних можливостей, надаваних його жителям. Механізм розвитку полягає у взаємодії виробничих відносин соціальної структури міста щодо вироблення господарської політики спільноти. Об'єктивна обмеженість немобі-

льних ресурсів міста призводить до їх Парето-ефективного розподілу та потребує узгодження інтересів господарських суб'єктів і появи інституту довіри – своєрідних “правил гри”. Загальноприйнятість подібних “правил” скорочує трансакційні витрати в реалізації соціальними суб'єктами систем інтересів [28].

Під соціальними суб'єктами будемо розуміти носіїв різних видів діяльності (життєдіяльності) або ж взаємодій [18, с. 18]. Крім формальних ознак соціальних груп (демографічна структура, територіальний розподіл, рента тощо), необхідно розглянути, перш за все, змістовні. Як свідчать останні дослідження [12], у соціальних суб'єктів розвиваються власне “суб'єктні” якості великих соціальних груп: соціальна активність та ініціативність; соціальна відповідальність; відповідні рівні самоорганізації та самоуправління; колективна пам'ять, вміння та досвід здійснення узгоджених колективних дій і соціальної поведінки; відносна автономність; відкритість/закритість для внутрішньогрупових та міжгрупових взаємодій тощо. Більшість з названих якостей не можуть виникнути без процесу колективної саморефлексії.

Поняття “саморефлексія” введено В. Лефевром у роботі [16, с. 262–266]. До саморефлексивних автор відносить системи, що є одночасно самоорганізованими й рефлексивними. Самоорганізація є процесом у спільноті, якщо один з елементів виконує функцію “проектування” всього цілого, а особливий механізм здійснює структурування спільноти за зразком “проекту”. Спільнота, елемент якої виконує функцію відображення цілого, називається рефлексивною. Рефлексія є здатністю спільноти сформувати модель себе та інших спільнот, одночасно усвідомлюючи себе як суб'єкта моделювання. Якщо міську громаду вважати спільнотою в цілому, а елементом цієї спільноти – соціальних суб'єктів, то міське співтовариство є колективною саморефлексивною системою, суб'єктні складові якої мають неоднаковий рівень розвитку й використання “суб'єктних” якостей. Соціальні суб'єкти громади, що мають найбільший рівень розвитку “суб'єктних якостей”, будемо називати стратегічними суб'єктами розвитку громади. До основних якостей цих суб'єктів будемо відносити стратегічну саморефлексію, стратегічні цілі та стратегічні дії.

Стратегічна саморефлексія є ознакою суб'єкта, що усвідомлює залежність розвитку міста від його дій чи бездіяльності, залежність суб'єкта від розвитку громади в цілому та від макросередовища. Стратегічні

цілі є ознакою суб'єкта, що отримує від життєдіяльності на теренах міста квазіренту – додатковий дохід від використання дефіцитних, унікальних немобільних ресурсів міста – вже існуючої просторової інфраструктури міста для задоволення майбутніх виробничих потреб; додатковий дохід від зменшення трансакційних витрат від ефективно організації співробітництва та кооперації, вирішення конфліктів на теренах міста між владними структурами та іншими стратегічними суб'єктами в межах відповідних соціальних інституцій; додатковий дохід від використання географічного розташування території міста, рангу міста в системі розселення, що реалізується в різновидах абсолютної, монопольної, першої та другої диференціальної ренти тощо. Стратегічні дії є ознакою суб'єкта, що впливає з розумінням ним стратегії власного розвитку як процесу цілепокладання та реалізації сформованих цілей. Стратегічні дії реалізуються на основі сили, впливу, компетенції суб'єкта, є більшою мірою проактивними, ніж реактивними.

Розглядувані ознаки стратегічних суб'єктів розвитку міста дають підстави зробити висновок, що врахування їх інтересів, стратегічних цілей є необхідним для розробки стратегії розвитку громади – механізму досягнення компромісної (можливої) множини цілей як єдиної основи розвитку структурно-функціональної організації міста. Визначення й реалізація подібного механізму потребує перенесення уваги в аналізі та прогнозуванні з ресурсів на потенціал розвитку міста. “Ресурси” й “потенціал” є нееквівалентними один одному поняттями. Перенесення пропорцій кількісних характеристик ресурсів (зональної структури території, природних умов, трудових, інвестиційних ресурсів, обсягів виробництва, бюджетного забезпечення тощо) не може бути прийняте як співвідношення потенційних можливостей розвитку міста. Перехід від структурних характеристик до функціональних можливостей пролягає через визначення необхідних умов організації стійкої життєдіяльності міської громади на основі самовідтворення систем колективної діяльності в місті, збереження соціальної, економічної та екологічної рівноваги. Іншими словами, перехід ресурсів у потенціал розвитку міста можна зрозуміти лише крізь призму системи потреб, інтересів, цілей діяльності стратегічних суб'єктів міста в системі відповідних обмежень (див. рис.). Потенціал розвитку тим більший, чим більша різниця в ефективності використання ресурсів міста за різними альтернативами.

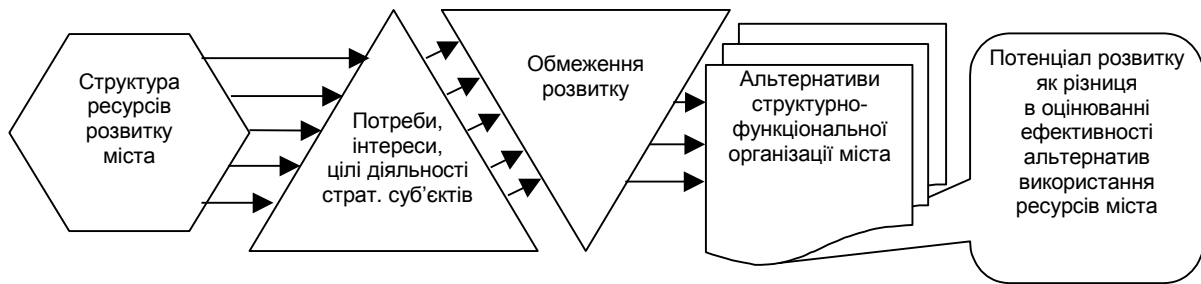

Рис. Загальний підхід щодо визначення потенціалу розвитку міста

В основу критерію ефективності (а отже, і стійкості) розвитку міста мають бути покладені принципи положення щодо співвідношення позитивного ефекту самоокупності (самодостатності) систем колективної діяльності від участі координації, кооперації на теренах міста та міри перевищення цього показника порівняно з іншими територіальними громадами.

Механізм досягнення компромісної множини цілей значною мірою залежить від принципів взаємодії стратегічних суб'єктів та їх модельних світів [15]:

- принципу відповідності – для взаємодії суб'єктів з подібними стратегічними цілями, стратегічною рефлексією та діями;
- принципу доповнюваності – для взаємодії суб'єктів з різними ознаками для залучення “кращих практик” у власну систему діяльності;
- принципу руйнації – для взаємодії суб'єктів-антагоністів, один з яких поступово втрачає свою вагу та значущість;
- принципу ієрархізації – для взаємодії самодостатніх суб'єктів, що утворюють більш складні структури зі збереженням власної ідентичності.

Індивідуальний характер саморефлексії стратегічних суб'єктів громади міста залежить принаймні від двох основоположних закономірностей територіальної самоорганізації колективних взаємодій. По-перше, це закономірність самоорганізації міського простору за законом оптимізації населенням абсолютних витрат часу на процеси комунікації. Унаслідок цього вектор колективних зусиль спрямовується на обмеження просторових меж (розміру міста), а наслідком відповідного оптимуму є ефект агломерації та Парето-ефективний розподіл немобільних ресурсів простору міста. При цьому просторова організація міського середовища є жорсткою й інертною в часі [24]. По-друге, це закономірність самоорганізації міського населення за вектором оптимізації відносних витрат часу в межах міста з погляду їх альтернативної вартості. Зусилля стратегічних суб'єктів громади, згідно із зазначеними вище принципами, з приводу реалізації власних інтересів пов'язані з не-

обхідністю вибору систем продуктивної діяльності. Реалізуючи свої інтереси, усі стратегічні суб'єкти прагнуть до мінімізації не лише абсолютних, а й відносних витрат часу. При цьому вартість часу залежить від характеру взаємодії між стратегічними суб'єктами, які можна характеризувати з позицій рівноваги. Тобто закономірним можна вважати, що в ситуації кооперативної взаємодії вартість часу мінімізується, а відносні вигоди максимізуються; за умов конфлікту – навпаки. Це твердження є ключовим з огляду на пошук напрямку вектора сценарію розвитку міста й стосується розгляду ситуації рівноваги з позицій оптимуму за Парето [17] (коли критичні ресурси міста розподілені та їх перерозподіл може призвести до підвищення ефективності їх використання, але не гарантує “справедливості” розподілу отриманих вигод) й оптимуму за Нешем [17] (коли ресурси міста використовуються недостатньо ефективно, але їх перерозподіл не приводить до порушення принципу “справедливості” і конфліктності). Оскільки місто є децентралізованою системою, найбільші вигоди досягаються за умов реалізації ситуацій, рівноважних за Нешем та Парето одночасно: кожен стратегічний суб'єкт максимізує свої власні вигоди від використаного часу, не породжуючи конфліктних ситуацій, тому що отриманий приріст вигод розподіляється “справедливо”. Отже, виходячи із запропонованого, вектор множини цілей розвитку міста має бути спрямованим до ймовірних зон компромісу стратегій ключових стратегічних суб'єктів, а конструктивність зазначених стратегій може бути оцінена з позицій згаданих критеріїв рівноваги.

Для оцінювання варіантів сценарію взаємодії стратегічних суб'єктів доцільно використати підхід на основі функції колективного добробуту (ФКД) [17], що агрегує індивідуальні корисності суб'єктів у єдиний індекс колективного добробуту громади міста. Згідно з нею очікуваний добробут на i -тому кроці розгортання варіанта сценарію (S_i) визначається як:

$$U_{i,Sv}^{\hat{O}E\ddot{A}} = \sum_{a=1}^{a=m} p_s k_m u_m (s_1, s_2, \dots, s_n) @ \max,$$

де u_m – очікуваний приріст добробуту ситуації взаємодії a_m як наслідку реалізації множини s_n стратегій стратегічних суб'єктів з умовною ймовірністю $p_s = \prod p_n$ на i -тому кроці;

k_m – нормований коефіцієнт у діапазоні $\{0 \leq k_m \leq 1\}$ для a_m з точки зору альтернативної вартості (упущених сукупних чистих вигід громади на основі методики “Cost-benefit analysis” [9]) колективного стратегічного суб'єкта – громади міста як суб'єкта, не байдужого до розподілу стратегій взаємодії між іншими суб'єктами.

Пропонована цільова функція оцінювання варіантів сценарію взаємодій дає змогу враховувати як абсолютні показники – сукупні вигоди-витрати громади міста, так і відносні характеристики оптимальності ситуацій взаємодії стратегічних суб'єктів: вигідність, справедливність, стійкість (рівновага за Парето, Нешем).

IV. Висновки

Підсумовуючи викладений матеріал, значимо, що предметом управління саме розвитком міста з боку органів місцевого самоврядування є динамічні процеси формування стратегічних суб'єктів розвитку міської громади. Компетенція ОМС є обмеженою й нечіткою, що не дає змоги використовувати директивні методи управління. Лише управління довгостроковими інтересами сьогодні з позицій майбутнього допоможе уникати чи пом'якшувати кризовий характер імовірних конфліктних ситуацій. Саме на це має бути спрямована стратегія розвитку міста.

Література

1. Бабаєв В.М. Управління міським господарством: теоретичні і прикладні аспекти: монографія / В.М. Бабаєв. – Х.: Вид-во ХарРІДУ НАДУ “Магістр”, 2004. – 204 с.
2. Вебер М. Избранное. Образ общества: пер. с нем. / М. Вебер. – М.: Юрист, 1994. – 704 с.
3. Гіденс Е. Соціологія / Е. Гіденс; [пер. з англ. В. Шовкун, А. Олійник; наук. ред. О. Іващенко]. – К.: Основи, 1999. – 726 с.
4. Городская среда. Технология развития: Настольная книга / В.Л. Глазычев, М.М. Егоров, Т.В. Ильина и др. – М.: Ладья, 1995. – 240 с.
5. Григорьев В.А. Эволюция местного самоуправления. Отечественная и зарубежная практика: монографія / В.А. Григорьев. – К.: Истина, 2005. – 424 с.

6. Економіка міст: Україна і світовий досвід: навч. посіб. / В.М. Вакулєнко, Ю.Ф. Дехтяренко, О.І. Драпиковський та ін.; за заг. ред. В. Макухи. – К.: Основи, 1997.
7. Зеленов Л.А. Социология города: учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений / Л.А. Зеленов. – М.: ВЛАДОС, 2000. – 192 с.
8. Київ у ХХІ столітті: стратегія розвитку / КМДА, НАНУ; під ред. Б.М. Данилишина, О.М. Невелєва // Доп. наук.-практ. конф., м. Київ, 26 січня 2001 р. – К., 2001. – 280 с.
9. Аналіз вигід і витрат. Концепції і практика: пер. з англ. / Ентоні Е. Боардмен, Девід Х. Грінберг, Ейдан Р. Вайнінг, Девід Л. Ваймер. – К.: АртЕк, 2003. – 568 с.
10. Князєв В. Розвиток муніципального управління в Україні: визначення завдань, практика роботи й форми організації / В. Князєв, М. Павлов // Вісн. УАДУ. – 2001. – № 2: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 51–63.
11. Козлова О.Н. Поселение: потенциал урбанизации / О.Н. Козлова // Социально-гуманитарные знания. – 2004. – № 1. – С. 145–160.
12. Емельянова Т.П. Конструирование социальных представлений в условиях трансформации российского общества / Т.П. Емельянова. – М.: Институт психологии РАН, 2006. – 400 с.
13. Кравченко В.В. Основы муніципального менеджменту: навч. посіб. / В.В. Кравченко, М.В. Пітцик, І.М. Салій; за ред. В.В. Кравченка. – К.: Атака-Н, 2003. – 304 с.
14. Куйбіда В.С. Конституційно-правові проблеми міського самоврядування в Україні / В.С. Куйбіда. – Львів: Літопис, 2001. – 376 с.
15. Куликова Н. Субъект-субъектные отношения и модельные миры / На пути к постнеклассическим концепциям управления / Н. Куликова; [под ред. В.И. Аршинова и В.Е. Лепского]. – М.: Институт философии РАН, 2005. – 266 с.
16. Лефевр В. О самоорганизующихся и саморефлективных системах и их исследовании. На пути к постнеклассическим концепциям управления / В. Лефевр; [под ред. В.И. Аршинова и В.Е. Лепского]. – М.: Институт философии РАН, 2005. – 266 с.
17. Мулен Э. Кооперативное принятие решений: Аксиомы и модели: пер. с англ. / Э. Мулен. – М.: Мир, 1991. – 484 с.
18. На пути к постнеклассическим концепциям управления / [под ред. В.И. Аршинова и В.Е. Лепского]. – М.: Институт философии РАН, 2005. – 266 с.

19. Осітнянко А.П. Планування розвитку міста : монографія / А.П. Осітнянко. – К. : КНУБА, 2001.– 460 с.
20. Прогнозное социальное проектирование и город. Книга I / Рос. академия наук. Институт социологии. – М. : Инст. соц-и, 1994. – 135 с.
21. Рубцов В.П. Индикатори та моніторинг у муніципальному управлінні : науково-практичний посібник / В.П. Рубців. – К. : Гнозис, 2002. – 148 с.
22. Саханенко С.Є. Політичне управління містом в умовах самоврядування : монографія / С.Є. Саханенко. – Одеса : ОФ УАДУ, 2001. – 355 с.
23. Свинцицкий В.Н. Город сегодня и завтра: программно-целевое планирование / В.Н. Свинцицкий, А.Т. Кареева. – К., 1987. – 196 с.
24. Системный анализ и проблемы развития городов / [Ю.С. Попков, М.В. Посохин, А.Э. Гутнов, Б.Л. Шмульян]. – М. : Наука. Главная редакция физико-математической литературы, 1983. – 512 с.
25. Стратегический выбор города: научное обоснование и механизм реализации: На примере г. Тольятти Самарской области / под ред. В.Е. Рохчина, С.Ф. Жилкина. – СПб. : ИСЭП РАН, 1999. – 183 с.
26. Топчієв О.Г. Концепція державної регіональної політики України й шляхи її реалізації / О.Г. Топчієв // Актуальні пробл. держ. упр. : наук. зб. – О. : ОФ УАДУ, 2000. – Вип. 4. – С. 130–140.
27. Шмульян Б.Л. Взаимодействие энтропийных подсистем в моделировании многоцелевых перемещений населения в городе / Б.Л. Шмульян. – М. : Наука, 1982. – 58 с.
28. Яременко Л. Розвиток ідей локальної та територіальної економіки / Л. Яременко // Регіональна економіка. – 2005. – № 4. – С. 31–37.

УДК 351.824

РОЗВИТОК СФЕРИ ВИНОГРАДАРСТВА В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ ЯК ОБ'ЄКТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Колісниченко М.П.

заступник Голови Ради Міністрів Автономної Республіки Крим

Annotation

We consider the development of viticulture in AR Crimea in the second half XX century and at the beginning of XXI century. Certainly objective and subjective factors which influence on efficiency and effectiveness of public administration of viticulture are distinguished.

Анотація

Показано розвиток виноградарства в АР Крим у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Визначено об'єктивні та суб'єктивні чинники, що впливають на ефективність і результативність державного управління сферою виноградарства.

Ключові слова

Агропромисловий комплекс, виноградарство, державне управління, сертифікація.

I. Вступ

На прикладі розвитку культури винограду в Криму видно, як виноградарство і люди, які вирощують лозу, впродовж 30 століть відчували на собі наслідки злетів і падінь, заборон і насильницького ненаукового втручання, були залежні і залежать досі від стихій природи, нищівного впливу хвороб і шкідників, від волі та інтелекту державних діячів усіх рівнів [6]. Завдяки сприятливим ґрунтово-кліматичним умовам виноградарство в Криму, як правило, розвивалось успішно. Але в останні декілька десятиліть різномані-

тні потрясіння спричинили галузі величезну шкоду. Тому на сьогоднішній аналіз з погляду науки державного управління причин, що руйнували галузь, є актуальним.

Доцільно зазначити, що ґрунтової наукової розробки проблема державного управління розвитком виноградарства в АР Крим ще не набула. Вітчизняні дослідники зазначають, що зовсім недавно виробництво винограду і вина було провідною галуззю АПК Криму як у структурі валової і товарної продукції, так і в експорті (щорічно 18–19 млн дол. США) – 12% всього обсягу експорту (1996–1998 рр.) [5]. Фахівці стверджують, що виноградна рослина здатна формувати стабільні і винятково високі урожаї, але на сьогодні вони, як правило, залишаються низькими і середніми [7]. Тому виноградарству потрібні серйозна увага і підтримка з боку урядових органів Криму з тим, щоб галузь стала пріоритетною і давала високу економічну віддачу [4]. У зв'язку з цим розробляються нові програми розвитку галузі виноградарства, що потребує дієвих механізмів державного управління розвитком цієї галузі. Так, в одній із них запропоновано виділити три етапи: а) призупинення деструктивних процесів і визначення генеральних напрямів; б) стабілізація і збереження позитивних тенденцій; в) поступаль-